

«Mellom integrering og retur»

Om resiliens hos enslige mindreårige asylsøkere med
midlertidig oppholdstillatelse

Kandidatnummer: 536

SOS3900, våren 2017

Bachelor i sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema og forforståelse	1
1.2 Problemstilling og begrepsavklaring	2
1.3 Avgrensning	3
2.0 Metode og klidekritikk	4
3.0 Bakgrunn	6
3.1 Hva innebærer midlertidig oppholdstillatelse for barna?	6
3.2 Bekymring for barnas situasjon	8
4.0 Teori	9
4.1 Barna som en risikogruppe	9
4.2 Hva er resiliens?	10
4.3 Ressursmodellen og mangelmodellen	12
4.4 Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere	12
4.5 Tilværelsen i asylmottak fra et forskningsperspektiv	13
4.6 Behovstriangel	15
4.7 Opplevelse av sammenheng	16
4.8 En god relasjon	16
4.9 Bakkebyråkraten	18
5.0 Drøfting	19
5.1 En voksenperson de kan stole på	19
5.2 Tilhørighet til barn på sin egen alder	22
5.3 Opplevelse av sammenheng og mening	25
5.4 Oppsummering	27
6.0 Avslutning	27
7.0 Litteraturliste	29

1.0 Innledning

Omtrent 65,3 millioner mennesker er på flukt i verden idag. FN (2017) antar at halvparten av dem er barn. Hvert år flykter barn alene uten omsorgspersoner, og flere kommer til Norge. Noen av disse får opphold og bosettes i en kommune, mens andre får avslag og må reise tilbake til hjemlandet. En tredje gruppe får kun midlertidig oppholdstillatelse. De må forlate Norge når de fyller 18 år, og befinner seg midt mellom integrering og retur. I 2015 fikk 15 barn et slikt vedtak. I 2016 var tallet hele 316.

Hensikten med ordningen er å hindre at flere barn legger ut på flukt alene og at færre barn uten beskyttelsesbehov kommer til Norge. Barna som befinner seg i norske asylmottak gruer seg til 18 års dagen, og det er stor bekymring blant flere fagpersoner. Aldri før har det vært rapportert om så mange alvorlige psykiske symptomer hos barna som nå. Som sosionom i asylmottak er man i direkte relasjon med barna som berøres av politikken, og hvordan de blir møtt i Norge er av stor betydning for deres psykiske helse. Resiliens handler om barn som klarer seg tross opplevelse av risiko, og denne oppgaven handler om hvordan sosionomen kan bidra til å utvikle resiliens hos barna.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og forforståelse

I fjor var jeg i Hellas og arbeidet frivillig med flyktninger som ankom Europa i gummibåter over middelhavet. Plutselig sto jeg midt i Europas «flyktningkrise», og møtte overveiende mange barn som flyktet alene fra krig og konflikt i håp om en bedre fremtid. Jeg møtte de håpefulle menneskene som berøres av Europas innvandrings- og asylpolitikk. Da jeg var tilbake i Norge og skulle ut i praksis i høst, fikk jeg se en helt annen side av situasjonen - fortvilte mennesker som opplevde en ny, vanskelig situasjon i Norge.

Jeg var daglig i kontakt med enslige mindreårige asylsøkere som hadde fått midlertidig oppholdstillatelse, og mottok telefoner om barn som forsvinner fra mottakene, om selvmordstanker og store psykiske problemer. Praksisperioden bød på mye frustrasjon rundt disse barnas livssituasjon i asylsøkerfasen. Jeg følte på den etiske posisjonen sosionomen ofte står i, med ytre, samfunnsmessige forhold som juss og politikk på den ene siden, og barna og deres behov på den andre siden. Er det egentlig noe en sosionom kan gjøre for at disse barna skal takle både nåtiden og fremtiden bedre? Kan en gjøre noe for at situasjonen i

Norge ikke skal føye seg inn i rekken av vonde opplevelser og minner? Disse erfaringene og tankene dannet interessen for oppgavens problemstilling.

Min forforståelse bestod av antakelser om at midlertidig oppholdstillatelse medfører en vanskelig og usikker situasjon for barna, og at det er lite til ingenting en kan gjøre så lenge ordningen med midlertidig oppholdstillatelse er i bruk. Samtidig antok jeg at mye av tiden i mottak går til å vente på 18 års dagen, og at et slikt fokus i alle fall ikke vil bidra til å bedre situasjonen. Dersom barna utvikler resiliens vil de kanskje takle motgang både i situasjonen i Norge, ved en eventuell retur til hjemlandet og videre i livet. Jeg var av den oppfattelse at det eneste sosionomen eventuelt kunne gjøre for å bidra til å utvikle resiliens var å være en trygg voksen, dersom barna i overhodet slipper sosionomen inn i sine tanker og følelser.

Bruk av midlertidige oppholdstillatelser har økt det siste året. I 2016 fikk 316 enslige mindreårige midlertidig oppholdstillatelse (UDI 2016), sammenlignet med kun 15 barn i 2015 (UDI 2015). Det betyr at mange av barna som befinner seg i norske asylmottak idag har et slikt vedtak. Sosionomer er i direkte relasjon med barna som berøres av politikken på flere arenaer. Blant annet vil en sosionom ansatt i asylmottak og være til stede i barnas hverdag. På bakgrunn av dette mener jeg oppgavens tema og problemstilling er både samfunnsmessig og sosialfaglig relevant.

1.2 Problemstilling og begrepsavklaring

Hvordan kan sosionomen bidra til å utvikle resiliens hos enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse?

Enslig mindreårig asylsøker

Enslige mindreårige asylsøkere er barn og ungdom som søker asyl i Norge uten foreldre eller andre omsorgspersoner og som oppgir å være under 18 år¹. Jeg veksler mellom enslig mindreårig asylsøker og barn i oppgaven. Selvom aldersgruppen tilsier at de er nærmere ungdom enn barn, vil jeg likevel omtale dem som barn, fordi de juridisk sett er barn frem til de fyller 18 år, jf. FNs konvensjon om barns rettigheter av 1989 (heretter barnekonvensjonen) artikkel 1.

¹ <https://www.udi.no/ord-og-begreper/enslig-mindrearig-asylsoker/>

Midlertidig oppholdstillatelse

Midlertidig oppholdstillatelse kan gis til barn og unge mellom 16-18 år, varer frem til vedkommende fyller 18 år, og kan ikke fornyes, jf. utlendingsforskriften § 8-8, jf. utlendingsloven § 38. Det veksles i litteratur og lovverk mellom begrepene «midlertidig oppholdstillatelse» og «begrenset oppholdstillatelse». Midlertidig oppholdstillatelse må ikke forveksles med begrenset oppholdstillatelse på grunn av mangel på identifikasjon, som er en annen type oppholdstillatelse. Jeg vil derfor benytte begrepet «midlertidig oppholdstillatelse».

Resiliens

Det finnes flere måter å forklare resiliens på. I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i at resiliens betyr god psykososial fungering hos barn til tross for opplevelse av risiko (Borge 2010, 11).

1.3 Avgrensning

Det er mange forhold ved enslige mindreårige asylsøkeres situasjon både før, under og etter flukten, som en bør være oppmerksom på i arbeid med dem. Jeg har valgt å ha fokus på resiliens i denne oppgaven, og på situasjonen deres slik den er i Norge idag på grunn av midlertidigheten. Oppgaven er avgrenset til å omhandle de barna som har fått vedtak fra Utlendingsdirektoratet (UDI) om midlertidig oppholdstillatelse, der vedtaket sier at de må returnere til hjemlandet når de fyller 18 år. Selvom vedtaket kan påklages eller begjæres omgjort, er det dette vedtaket de forholder seg til akkurat nå.

Jeg har valgt å legge konteksten for oppgaven til sosionomen i asylmottak. Jeg ser at å bidra til å utvikle resiliens også vil kunne være relevant for andre sosionomer eller andre sosialarbeidere som jobber andre steder en møter enslige mindreårige med midlertidig opphold. Selv hadde jeg praksis i en organisasjon tilknyttet asylfeltet, og oppgavens tema vil slik jeg ser det også kunne være relevant for arbeidet der. Likevel velger jeg å ta utgangspunkt i arbeid i asylmottak, fordi sosionomen der vil være til stede i hverdagen deres og dermed ha mulighet til å skape en god relasjon med barna da rammene vil være løser.

I Meld. St. 30 (2015-2016) legges det vekt på at barna er i en alder der skole er særlig viktig. De over 16 år kan ha rett til videregående opplæring eller grunnskoleopplæring for voksne, jf. lov av 4. juni 2003 nr. 80 lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) § 17. Fordi oppgavens kontekst er lagt til sosionomens

rolle i asylmottak, velger jeg å avgrense oppgaven til ikke å omhandle skolen som en sosial arena, selvom jeg anser skolen som en viktig arena som vil kunne fange opp flere resiliensfaktorer.

2.0 Metode og kildekritikk

Metode dreier seg om hvordan en søker ny kunnskap og hvordan man etterprøver den (Dalland 2012, 111). Denne oppgaven er en litteraturanalyse, noe som betyr at oppgaven er basert på skriftlige kilder. Det er mine vurderinger av forskning, litteratur og teori i form av kildekritikk som utgjør metoden for oppgaven (Dalland 2012, 223). Oppgaven søker å forstå hvordan sosionomen kan bidra til å utvikle resiliens hos barna. Innen et vitenskapsteoretisk perspektiv kalles dette hermeneutikk, som handler om hvordan man tolker og forstår tekster og mennesker (Thomassen 2006, 157 og Dalland 2012, 56, 57).

For å finne relevant litteratur til oppgaven har jeg søkt bredt på HiOAs søkemotor Oria. Blant ordene jeg søkte på var flukt, flyktninger, asyl, enslige mindreårige asylsøkere, asylmottak, barn, menneskerettigheter, midlertidig oppholdstillatelse, psykisk helse, resiliens, resiliensfaktorer, asylpolitikk, relasjon, menneskelige behov, grunnleggende behov, mening og mestring. I tillegg har jeg søkt i databasen til Regjeringen, UDI, Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS), Redd Barna, Fafo, Folkehelseinstituttet og lignende. Jeg har også fått tips fra veileder, medstudenter og kollegaer, samt fra praksisstedet i høst.

Oppgavens tema er kontekstavhengig, og en del av norsk innvandrings- og asylpolitikk. Politikken er i stadig endring. Jeg har derfor bevisst etterstrebet norsk litteratur og ny, norsk forskning innen asylfeltet, og vurdert alle kildenes relevans opp mot dagens gjeldende politikk. Eldre og internasjonal litteratur er kun benyttet på sosialt arbeids teori. Jeg har så langt det har vært mulig benyttet nyeste utgave, foruten klassiske verk som for eksempel Antonovsky fra 1987. Jeg har benyttet litteratur fra sentrale fagpersoner og har så langt det har latt seg gjøre brukt primærkilder.

Fordi midlertidig oppholdstillatelse først har økt det siste året, finnes det mindre litteratur og forskning som direkte omhandler midlertidig oppholdstillatelse. Derfor har jeg sett meg nødt til å innhente opplysninger som gjelder asylsøkere og enslige mindreårige generelt, mottaksfasen og

tilværelsen i asylmottak uavhengig av oppholdsstatus. Fordi barna bor i asylmottak hele sitt opphold i Norge har jeg tatt utgangspunkt i at de befinner seg i mottaksfasen hele perioden.

Oppgavens litteratur som direkte omhandler arbeid med asylsøkere er hovedsakelig basert på tre bøker. Ketil Eides *Barn på flukt* (2012), Sverre Varvins *Flukt og Eksil* (2015) og Berit Berg og Marko Valentas *Asylsøker i velferdsstatens venterom* (2012). De er alle anerkjente navn som går igjen i mye litteratur og forskning innen asylfeltet, og navnene var kjent for meg før jeg startet på denne oppgaven. Jeg har derfor vurdert forfatterne av bøkene som sentrale og pålitelige. Bøkene omhandler asylsøkere og flukt generelt, uavhengig av oppholdsstatus. Bøkene er benyttet til å belyse asylsøkeres situasjon i asylmottak, mottaksfasen og asylsøkerfasen avhengig av oppholdsstatus, samt utfordringer og kjennetegn ved asylsøkere og enslige mindreårige generelt.

Jeg har også lagt vekt på barnas situasjon slik de selv opplever den. Jeg har hovedsakelig benyttet Berg og Trondstads rapport *Levekår for barn i asylsøkerfasen* (2015) med utgangspunkt i Michelsen og Bergs kapittel om levekår og livskvalitet. Rapporten er en del av oppfølgingen til Meld. St. 27 (2011-2012) *Barn på flukt*, og er gjort på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Justisdepartementet. Av barna som uttaler seg er også de med midlertidig oppholdstillatelse. Jeg har også brukt Hilde Lidén, Ketil Eide, Knut Hidle, Ann Christin E. Nilsen og Randi Wærdahl sin rapport om *Levekår i mottak for enslig mindreårige asylsøkere* (2013), som er gjort på oppdrag fra UDI. Fordi rapportene har som hensikt å undersøke barns situasjon i asylmottak og er gjort på oppdrag fra norske myndigheter, har jeg vurdert rapportene som pålitelig og relevant.

Av forskning som helt konkret omhandler midlertidig oppholdstillatelse har jeg hovedsakelig benyttet Silje Sønsterudbråtens evalueringsrapport *Veien Videre* (2010), som også er gjort på oppdrag fra UDI. Prosjektet ble gjennomført da barna bodde på Salhus Mottak utenfor Bergen. Her bodde enslige mindreårige med midlertidig oppholdstillatelse samlet, og gjennomgikk et undervisningsprogram som rapporten evaluerer. Mottaket ble lagt ned i 2011, og idag bor barna i alminnelige asylmottak sammen med andre enslige mindreårige uten midlertidig oppholdstillatelser. Jeg har likevel vurdert det slik at det som omhandler midlertidigheten generelt, uavhengig av om de bor sammen med andre barn med annen type oppholdsstatus eller ikke, også vil være relevant idag.

I 2016 kom regjeringen med et lovendringsforslag om å utvide ordningen med midlertidig oppholdstillatelse til å gjelde alle barn, også de under 16 år. På det tidspunktet kom særlig NOAS og Redd Barna med høringsuttalelser der de uttrykte og begrunnet sin bekymring. Lovendringsforslaget slo ikke gjennom, men jeg anser argumentene de den gang brukte for gjeldene idag fordi ordningen var lik for de over 16 år den gangen som den er idag. Uttalelsene er preget av deres synspunkter og meninger om midlertidig oppholdstillatelse.

Da jeg startet med oppgaven var jeg bevisst min forforståelse, og har forsøkt å ikke la min forforståelse og meninger om temaet prege oppgaven uhensiktsmessig. Det er viktig å være bevisst sin forforståelse for å kunne ha en viss avstand til feltet (Dalland 2012, 121). Jeg merker at det har vært utfordrende, da oppgavens tema jo er valgt på bakgrunn av interesse og engasjement. I følge Eide og Eide (2004, 16) kan fortolkning ubevisst føre til antakelser. Barna er en heterogen gruppe. Mine funn vil ikke gjelde alle, men vil kunne gjelde for noen.

3.0 Bakgrunn

Før jeg går inn på oppgavens teoridel, vil jeg først redegjøre for de juridiske og politiske rammene rundt barnas midlertidige oppholdstillatelse. Jeg vil deretter redegjøre for noen rapporter som finner barnas situasjon bekymringsverdig.

3.1 Hva innebærer midlertidig oppholdstillatelse for barna?

Mennesker som søker asyl i Norge, og som ikke har rett til beskyttelse etter Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her av 15.mai 2008 nr. 35 (heretter utlendingsloven) § 28, kan likevel gis opphold på grunnlag av sterke menneskelige hensyn, jf. utlendingsloven § 38.

Utlendingsloven § 38 a åpner for at det kan gis oppholdstillatelse dersom «utlendingen er enslig mindreårig uten forsvarlig omsorg ved retur». Barn kan gis oppholdstillatelse etter utlendingsloven § 38 a selvom situasjonen ikke er av slikt alvor at det ville blitt gitt oppholdstillatelse til en voksen, jf. Meld. St. 27 (2011-2012).

Enslige mindreårige mellom 16-18 år som får oppholdstillatelse etter utlendingsloven § 38 a, kan gis midlertidig oppholdstillatelse, jf. Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her av 15.november 2009 nr. 1286 (heretter utlendingsforskriften) § 8-8. Den midlertidige oppholdstillatelsen varer til vedkommende fyller 18 år, kan ikke fornyes og danner verken grunnlag for permanent oppholdstillatelse eller familiegjening, jf. utlendingsforskriften § 8-8 siste

punktum. Ordningen trådte i kraft i 2009 som et av regjeringens innstrammingsiltak, og hensikten er å hindre at flere barn legger ut på flukt alene, samt å redusere antall ankomster av barn uten beskyttelsesbehov kommer til Norge, jf. Meld. St. 27 (2011-2012).

Utlendingsloven § 28 femte ledd fastslår at dersom asylsøkeren kan få beskyttelse i andre trygge, tilgjengelige områder i hjemlandet, kan han eller hun henvises til internflukt. Tidligere var det et vilkår om at det ikke måtte være urimelig å henvide til internflukt, men dette rimelighetsvilkåret ble opplevet med virkning fra 1.oktober 2016. På grunn av denne lovendringen kan nå flere henvises til internflukt når de fyller 18 år. Langt flere enslige mindreårige får derfor avslag på søknad om beskyttelse etter utlendingsloven § 28, og flere får oppholdstillatelse etter utlendingsloven § 38 med begrensninger etter utlendingsforskriften § 8-8, jf. GI-02-2017 *Instruks om praktisering av utlendingsloven § 38, jf. utlendingsforskriften 8-8.*

Mens de enslige mindreårige under 15 år er under barnevernets omsorg og bor i omsorgssenter, er de mellom 15 og 18 år under UDIs omsorg. Disse bor i eget asylmottak egnet for enslige mindreårige.² I arbeid med asylsøkere skiller en mellom en mottaksfase og en bosettingsfase. Mottaksfasen gjelder fra den dagen de ankommer Norge, og varer så lenge barna bor i asylmottak. Mottaksfasen innebærer en asylsøkerfase der de enten får innvilget opphold og skal bosettes i en kommune, eller får avslag og må returnere tilbake til hjemlandet eller et tredje land (Eide 2012, 18, 19). Berg (2012, 25) kaller dette en liminalfase, en form for overgangsfase eller udefinerbar mellomposisjon. Michelsen og Berg (2015) kaller det asylsøkerfasen. Enslige mindreårige med midlertidig oppholdstillatelse bosettes ikke, jf. Meld. St. 27 (2011-2012). De blir boende i asylmottak hele perioden i Norge, og dermed befinne seg i mottaksfasen under hele sitt opphold. Boforholdene ikke er gode nok for mange som bor lenge i asylmottak (NOU 2011:10, 200).

Alle asylsøkere har rett til å bo i asylmottak og mottakene for enslige mindreårige er tilrettelagt for deres behov, blant annet med ansatte med barnefaglig kompetanse. Asylmottak er et frivillig botilbud, men er et vilkår for å motta økonomisk støtte. Mottaket skal være et nøkternt, men forsvarlig botilbud som sikrer barnas grunnleggende individuelle behov og behov for trygghet, jf. UDI Rundskriv 2011-004. Mottaket skal være et mest mulig normalt bosted. Barna skal ha mulighet til å delta og ha innflytelse, en skal bidra til en meningsfylt hverdag og gi dem mulighet til å ivareta

² <https://www.udi.no/ord-og-begreper/enslig-mindrearig-asylsoker/>

sitt språk og sin kultur, jf. UDI Rundskriv 2011-034. I Meld. St. 27 (2011-2012) står det at mottaket skal være et midlertidig tilbud og at standarden er satt deretter. I 2016 er belvigningen økt for å styrke bemanningen og ansatte med barnefaglig kompetanse i asylmottakene for de over 15 år, jf. Meld. St. 30 (2015-2016, 46). Barnekonvensjonen gjelder for alle barn som oppholder seg i Norge, uavhengig av oppholdsstatus. Konvensjonen er inkorporert i norsk lovgivning gjennom Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), og bygger på fire generelle prinsipper: Hensynet til barnets beste, retten til ikke-diskriminering, retten til liv, overlevelse og utvikling og retten til å bli hørt.

3.2 Bekymring for barnas situasjon

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NHRI) mener at de over 15 år behandles forskjellig fra andre barn uten omsorgspersoner på to måter. De får ulik omsorg enn enslige mindreårige asylsøkere under 15 år på grunn av alder, og de får ulik omsorg enn øvrige barnevernsbarn i *samme aldersgruppe*, på grunn av oppholdsstatus (NHRI 2016, 25). Rapporten konkluderer med at omsorgssituasjonen til enslige mindreårige over 15 år er i strid med barnekonvensjonen. De er bekymret for utviklingen med at stadig flere får midlertidig oppholdstillatelser, på grunn av den lange botiden i mottak (NHRI 2016, 4, 7).

Det er også økende bekymring fra helsepersonell og andre fagpersoner. Det rapporteres om høy forekomst av depresjon, selvskading og selvmordsforsøk (Aftenposten 2017). Også Lidén mfl. (2013, 225-227) stiller spørsmålsteget ved om hvorvidt midlertidig oppholdstillatelse er til barnets beste, og påpeker at asylmottak er tenkt som et tidsbegrenset botilbud. Rapporten viser til at selvskading hos enslige mindreårige ikke er uvanlig. Ett av barna i Sønsterubråtens rapport (2010, 51) viste frem armer fulle av arr, etter å ha skadet seg selv med kniv på grunn av vedtaket. NOAS (mfl. 2016 og 2014) skriver at ventetiden i Norge gjør dem sykere og at flere har selvmordstanker. Også UDI mener at den uavklarte oppholdstiden er en belastning for unge mennesker (UDI 2013).

Hvert år forsvinner enslige mindreårige asylsøkere fra norske asylmottak, og det viser seg at de med midlertidig oppholdstillatelse er blant disse (Aasen, Dyb og Lid 2016, 106). De anbefaler at midlertidig oppholdstillatelse avskaffes, og at ansvaret for de over 15 år flyttes fra UDI til barnevernet (Aasen, Dyb og Lid 2016, 141, 142). I *Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel* fra 2016 er menneskehandel en særlig bekymring når barna rømmer fra mottaket.

Det mener også Pro Senteret (2017, 21), som også er bekymret for at barna blir nødt til å selge sex for å overleve. I Uteseksjonens rapport *Under brua* (2016) fremkommer det at mange av de enslige mindreårige asylsøkerne som oppsøker miljøet med salg av illegale rusmidler under brua på Vaterland i Oslo har rømt fra mottakene, og har hovedsakelig midlertidig opphold. Fordi de anser å reise til hjemlandet som uaktuelt, forbereder de seg på å leve uten lovlig opphold ved å selge illegale rusmidler for å overleve (Uteseksjonen 2016, 14, 15). Pro Senteret utelukker ikke at disse guttene også selger eller bytter sex for å overleve (Pro Senteret 2017, 21).

4.0 Teori

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for litteratur, forskning og teori som vil danne grunnlaget for videre drøfting.

4.1 Barna som en risikogruppe

Enslige mindreårige asylsøkere er som alle barn en heterogen gruppe med individuelle historier og behov (Eide 2012, 17). Barne- og likestillingsdepartementet (2011, 17) trekker frem noen fellestrekk ved barna, uavhengig av oppholdsstatus. De er i et fremmed land uten foreldrenes nærhet, veiledning og omsorg, de har flyktet fra krig, konflikt og uro og har opplevd tap, savn, sorg og andre traumatiske opplevelser. Det varierer hvilke land de kommer fra, men det siste året har det vært en overvekt av enslige mindreårige fra Afghanistan, Syria, og Eritrea (UDI 2016b).

Enslige mindreårige er i en særlig risikogruppe for å utvikle psykiske problemer. De er ikke bare den gruppen som er mest utsatt blant asylsøkere, de er også den mest utsatte gruppen barn generelt (Oppedal mfl. 2009, 11). At barna er uten nære omsorgspersoner, ofte har vært utsatt for både traumer, overgrep, menneskehandel og blitt grovt utnyttet under flukten utgjør hver for seg en risiko for psykiske plager. Mange av barna har opplevd alle disse (Oppedal mfl. 2008, 6). Selvom det er viktig å være oppmerksom på de traumatiske hendelsene de kan ha bak seg, er dette kun en del av livet deres. For mange er den uavklarte situasjonen i mottak en større belastning, og hvordan de blir møtt i Norge er derfor av stor betydning for deres psykiske helse (Bengston og Ruud 2012, 183-184).

Belastningene ved en uavklart situasjon i mottak beskrives som en stor mental påkjenning og kommer ofte på toppen av tidligere traumatiske opplevelser (Berg 2012, 17). Situasjonen er ofte preget av mangel på mestring, mening og nettverk. Det kan ses på som en forlengelse av flukten, og

barna kan oppleve at livet er satt på vent (Bengston og Ruud 2012, 184). Blant annet fremmedgjøring, det uvennlige byråkratiet og avslag på asylsøknaden kan oppleves vanskelig, og rammer grunnleggende tillit hos barna (Varvin 2015, 23).

Midlertidig oppholdstillatelse innebærer både innvilgelse av oppholdstillatelse, og avslag i form av retur frem i tid. Situasjonen preges derfor på mange måter av spenningen mellom integrering og retur (Sønsterudbråten 2010, 18, 75). Barn som oppholder seg i mottak over lengre tid er en særlig utsatt gruppe (Berg, Lauritsen og Søholt 2015, 151). Også Sønsterudbråten (2010, 18) mener det er all grunn til å tro at barna med midlertidig oppholdstillatelse er spesielt utsatt for psykiske helseplager blant annet fordi de blir boende i asylmottak over lengre tid.

4.2 Hva er resiliens?

Over halvparten av alle barn som blir utsatt for ulike risikofaktorer utvikler ikke alvorlig psykiske problemer. Resiliens betyr god psykososial fungering hos barn tross opplevelse av risiko (Borge 2010, 11). Barn som fungerer normalt under unormale forhold. Begrepet er direkte oversatt fra det engelske begrepet «resilience», men kan også oversettes med motstandskraft og mestring (Borge 2010, 12). Begrepet er opprinnelig fra fysikken, og betegner et objekts evne til å komme tilbake til normal form etter å ha vært utsatt for en stor påkjenning (Waaktaar og Christie 2000, 17).

Resiliens ble i utgangspunktet forstått som egenskaper i barnet som gjorde dem i stand til å takle motgang, såkalte «løvetannbarn» (Borge 2010, 14, 15). Både Waaktaar og Christie (2000, 17) og Borge (2010, 15) påpeker at å bruke ordet «løvetannbarn» er uheldig, fordi det antyder at noen klarer seg uansett hva, og at det kun avhenger av egenskaper i individet. Det viser seg at mange av faktorene som er avgjørende for at en klarer seg, er faktorer som ligger i miljøet rundt barnet. Det vil si at flere enn de som har visse egenskaper kan utvikle resiliens så lenge omgivelsene rundt barnet er tilrettelagt for det.

Faktorer som fremmer utviklingen av resiliens kalles resiliensfaktorer. Waaktaar og Christie (2000) trekker frem resiliensfaktorer som går igjen i ulik forskning og deler disse opp i tre kategorier. Individuelle faktorer, familiemessige faktorer og faktorer i nettverket. Individuelle faktorer er egenskaper ved barnet selv. Blant annet viser det seg at medfødte ressurser knyttet til arv, svangerskap og fødsel, er viktige faktorer. Videre er mestring en viktig faktor, fordi kriser og belastninger gjerne er uoversiktlig og utenfor individets kontroll. Mestring i denne sammenhengen

sikter til både det å ha en ferdighet, å være sosialt kompetent og det å kunne takle stress (Waaktaar og Christie 2000, 20).

Å mestre ferdigheter dreier seg om å mestre noe man kanskje ikke kunne fra før, og oppleve at man kan noe. Å vise at man mestrer noe vil øke respekt fra andre (Waaktaar og Christie 2000, 35). Borge (2010, 37) vektlegger også at ros og oppmuntring fremmer resiliens. Behovet for mestring avhenger imidlertid ikke av bekreftelse fra andre. Det å få til noe man trodde man ikke kunne vil gi en god følelse selvom ingen så det. Å mestre og å ha kompetanse er en viktig del av selvbildet vårt (Waaktaar og Christie 2000, 35). Mestring som sosial kompetanse dreier seg om å lære sosiale ferdigheter som å samarbeide, etablere, ivareta og opprettholde relasjoner, forholde seg til avtaler og om atferd på offentlige steder (Waaktaar og Christie 2000, 41-43).

Å mestre stress kan ta utgangspunkt i to mestringsstrategier, den aktivitetsrettede og den emosjonelle (Lazarus 1999 i Waaktaar og Christie 2000, 37). En aktivitetsrettet mestringsstrategi handler om å endre situasjonen for å takle den, mens emosjonell mestring går ut på å forsøke å tilpasse seg annerledes, å forandre følelsene sine eller å tenke annerledes om situasjonen. Det verste er uansett å reagere med apati, eller det Seligman (1975) kaller «lært hjelpsløshet» (Waaktaar og Christie 2000, 37-38).

En annen individuell resiliensfaktor er å oppleve mening og sammenheng i det man opplever. Hvordan forstår barna situasjonen de er i? Det vises til at det er stor forskjell i å tenke at noe skjedde på grunn av uhell, enn at det som skjedde var din feil (Waaktaar og Christie 2000, 21). Aaron Antonovskys teori om opplevelse av sammenheng (1987) tar for seg nettopp dette. Jeg vil redegjøre for hans teori senere i oppgaven. Videre fremheves kreativitet som en resiliensfaktor, fordi kreativitet i form av eksempelvis dans, musikk eller maling vil kunne bidra til å kunne se system og orden i ting som er kaos (Waaktaar og Christie 2000, 21).

Den andre av de tre kategoriene er familiemessige faktorer. Det legges vekt på samspillet mellom barn og foreldre i spedbarnsalder, faste grenser og regler, minst én forelder som fungerer, foreldre som tillater hjelp fra andre dersom begge foreldrene sliter, at barn og foreldre har omtrent samme oppfatninger om hva som er viktig i livet, og å ha sterke slektsbånd (Waaktaar og Christie 2000, 22-23). Den siste kategorien er faktorer i nettverket. Her fremheves det å ha minst én betydningsfull person, tilhørighet til barn på sin egen alder, samt å leve under samfunnsstrukturer som støtter

personens mestringsstrategier. Dersom de mestringsstrategiene barnet har utviklet for å overleve blir ansett som noe positivt og brukt i en positiv sammenheng fremfor å bli ansett som et problem, vil dette være en faktor som vil kunne bidra til resiliens (Waaktaar og Christie 2000, 24).

4.3 Ressursmodellen og mangelmodellen

Bø (2012) presenterer to modeller som blant annet er relevant i offentlig omsorg, og fremstår som motsetninger til hverandre. *Ressursmodellen* tar utgangspunkt i de menneskelige ressurser, den er optimistisk og stoler på at individet streber etter å mestre livet. Dens mål er motstandsdyktige, problemløsende og ansvarsbevisste mennesker. *Mangelmodellen* ønsker å hjelpe, lindre og behandle (Bø 2012, 84). For å illustrere modellene i praksis, kan en ta et enkelt eksempel i at ressursmodellen tar utgangspunkt i at barnet klarer å lage mat selv, mens mangelmodellen lager mat til barnet fordi en ønsker å hjelpe.

Utgangspunktet for mangelmodellen er godt, men denne modellen har en tendens til å ha fokuset på det som er negativt, noe som kan gå på bekostning av det positive. Mangelmodellen legger lett opp til at hjelperen bevisst eller ubevisst glir inn i rollen som «servitører», og den som mottar hjelpen kan lære å bli hjelpesløs (Bø 2012, 84, 85). Når ressursmodellen fungerer på sitt beste, er resultatet resiliens. Mangelmodellen derimot kan føre at de som skal hjelpes klientifiseres, noe som blant annet ofte fører til at individet stakkarsliggjøres, og kan oppleve avmakt og av å være i veien (Bø 2012, 90).

4.4. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige asylsøkere

Selvom ingen vil bestride at barna tilhører en risikogruppe, innehar de også egenskaper og ressurser som bidrar til å mestre hverdagen (Eide 2012, 71). Varvin (2015, 210) mener at asylsøkeres erfaringer er et bevis på menneskers resiliens, og at asylsøkere har opplevd det ytterste av hva et menneske kan tåle. Bengtson og Ruud (2012, 184, 189) mener at det i psykososialt arbeid med barna er viktig å ta utgangspunkt i et utviklingspsykologisk perspektiv, med utgangspunkt i at barna er både sårbare og overlevende, som ønsker å være som andre barn og å mestre livet. De refererer blant annet til Waaktaar og Christies (2000) resiliensfaktorer. Begrepet psykososial betegner sosiale forhold av psykologisk betydning³.

³ <https://snl.no/psykososial>

Varvin (2015) mener at det er noen forhold som bør tillegges vekt i psykososialt arbeid med asylsøkere. Det første er å behandle dem med verdighet og respekt. Under dette punktet legger han vekt på at asylsøkere i lang tid har levd under nedverdiggende forhold som har gjort det vanskelig å opprettholde en god selvfølelse (Varvin 2015, 17-18). Neste punkt er å støtte ressursene deres. Han mener at å unngå klientifisering og passivisering vil bidra til å utvikle resiliens. Han legger vekt på at asylsøkere er mennesker som ofte har store ressurser til å klare seg hvis de får mulighet til det. Han påpeker at resiliens i stor grad henger sammen med de mulighetene de får (Varvin 2015, 18).

Videre mener han det er viktig å gjenvinne mening og sammenheng i tilværelsen, og legger vekt på at å lytte til brukerens historie kan hjelpe med å finne mening og sammenheng i både tidligere opplevelser og det som skjer i hverdagen. Et annet forhold han trekker frem er kulturelle forskjeller og tradisjoner som bør ivaretas, samtidig som det er viktig å påpeke det som er likt uansett kulturell bakgrunn, fordi det vil bidra til å skape en «vi-følelse» (Varvin 2015, 18). Til slutt er det viktig å huske på at språk og kommunikasjon vil spille en viktig rolle, at det vil finnes språkbarrierer og at ikke-verbal kommunikasjon således blir særlig viktig. Han mener at barna vil være spesielt oppmerksom på den emosjonelle siden ved kommunikasjonen, og at det er viktig å gi uttrykk for empati. Mange vil også trenge tolk (Varvin 2015, 19).

Eide (2012, 63) mener at oppnåelse av tillit mellom den ansatte og den mindreårige er en grunnleggende forutsetning i arbeidet. De ansatte har en todelt rolle. De skal sikre barnas interesser og behov og yte god omsorg på den ene siden, samt være myndighetenes forlengede arm på den andre siden. Solheim (1990 i Engebrigtsen 2012, 176) kaller det for et «dobbelte forvaltningsansvar», og anser det som et sentralt problem for tillit mellom de ansatte og barna. De fleste barna tror at de ansatte ved mottakene er en del av UDI og at deres rolle er begrenset til å vente på systemets avgjørelser (Valenta 2012, 106, 107). I følge Engebrigtsen (2012, 176) nytter det ikke å forsøke å styrke tilliten ved å understreke at de ansatte ikke representerer UDI.

4.5 Tilværelsen i asylmottak fra et forskningsperspektiv

I en ny Fafo-rapport (Weiss mfl. 2017) undersøkes konsekvensene lang botid i asylmottak har for senere integrering. Selvom rapporten omhandler asylsøkere med oppholdstillatelse og som dermed skal bosettes, anser jeg noen av deres anbefalinger som relevant for min oppgave. Blant annet anbefaler de å normalisere bosituasjonen i mottak ved å tilrettelegge for sosialisering og mulighet til deltakelse i samfunnet. De legger også vekt på å redusere usikkerhet og avmaktfølelse gjennom

god informasjon om situasjonen, samt å tilrettelegge for flere aktivitetstilbud fordi det har mye å si for deres livskvalitet (Weiss mfl. 2017, 80).

I rapporten *Levekår for barn i asylsøkerfasen* (Michelsen og Berg 2015, 122) er barna med midlertidig oppholdstillatelse svært fortvilet, og i samtalene med disse er vedtaket og 18 års dagen hovedfokuset deres. Noen er redd for å måtte forlate personer de har blitt glad i under oppholdet i Norge (Michelsen og Berg 2015, 122). Sorg og savn etter familiemedlemmer, vonde minner fra krig og flukt og utfordringer ved situasjonen i Norge går igjen. De aller fleste uttrykker behov for støtte fra de voksne rundt seg (Michelsen og Berg 2015, 119). Det gjør også barna i rapportene til Lidén mfl. (2013, 227) og Sønsterudbråten (2010, 18). De fleste opplever å stå alene med savn, ensomhet og bekymringer, og savner en voksenperson de kan dele dette med.

Sønsterudbråten (2010, 54, 55) påpeker at dette ikke betyr at de ikke har noen å prate med, men felles for disse møtene er at de gir uttrykk for frustrasjon, medfølelse og hjelpeløshet omkring situasjonen med midlertidig oppholdstillatelse. Det er mange som ønsker å hjelpe, men ingen som kan gjøre noe. Noen av barna forteller at de ansatte prater mye om 18 års dagen, noe som fører til at de tenker mye på det. De mangler en grunnleggende trygghet når det gjelder bosituasjon og fremtiden, og flere er også usikre på hva midlertidig oppholdstillatelse innebærer og hvordan de skal takle situasjonen og egen fremtid.

Barna beskriver egenskaper ved de ansatte som er viktig for dem med ord som «snille», «høflige» og «respektfulle». Det vektlegges at de har noen som ser dem når de har det tøft, som tar initiativ til å snakke sammen, som er til stede når de er lei seg, som har tid til dem og viser at de bryr seg (Michelsen og Berg 2015, 123). For noen oppleves det vanskelig å sette ord på de vanskelige tankene, men også disse har et behov for at de ansatte tar initiativ og viser at de er der for dem og kanskje prate om andre ting. En slik oppmerksomhet oppleves viktig for noen av barna (Michelsen og Berg 2015, 124).

I Meld. St. 30 (2015-2016) fremkommer det at deltakelse i fritidsaktiviteter er svært viktig, fordi det kan bidra til mestring og sosiale nettverk med jevnaldrende. UDIs rundskriv 2012-012 viser til at aktivitetene skal gi grunnleggende ferdigheter, bidra til konflikthåndtering og livsmestring, virke integrerende og gi innsikt i norsk kultur. Barna skal ha mulighet til å påvirke aktivitetene. Det er

forventet at mottakene organiserer tiltak både i mottaket og i lokalmiljøet, og at barna skal kunne benytte seg av tilbud i lokalmiljøet.

Fokus på hverdagslige aktiviteter er et viktig avbrekk og en viktig mestringsstrategi i hverdagen (Michelsen og Berg 2015, 125). Det er viktig at de ansatte tilrettelegger for en meningsfull fritid, at de er engasjerte, fleksible og positive til forslag om aktiviteter eller hyggelige opplevelser (Michelsen og Berg 2015, 129). En av de ansatte i Lidén (mfl. 2013, 106) sin rapport uttaler nettopp at de forsøker å fylle ventetiden med noe meningsfylt, slik at barna kan tenke tilbake på en tid hvor det i alle fall var noen som så dem og hadde tro på dem. Noen syns meningsfulle aktiviteter bidrar til at ventetiden går fortere (Michelsen og Berg 2015, 128). For flere av barna i Lidén (mfl. 2013) sin rapport førte mangel på motivasjon og depresjon som følge av midlertidigheten til at de sluttet å delta i sosiale aktiviteter (Lidén mfl. 2013, 157).

4.6 Behovstriangel

Psykologien tar utgangspunkt i at det finnes noen generelle behov som er grunnleggende for alle. Schiefloe (2011) presenterer det han kaller et behovstriangel, som søker etter forhold som er viktige i ulike livssituasjoner. Han mener det er tre behov mennesker søker; *trygghet, meningsfullhet og tilhørighet*. Behovstriangelet er inspirert av Abraham Maslows behovshierarki (1943). Dersom behovene er tilfredsstillt vil man få det bedre. Det er tale om trygghet i både nåværende og fremtidig situasjon, og for å føle trygghet trenger en kontroll over de viktigste ytre forhold som virker inn på livssituasjonen. I meningsfullhet ligger behovet for å se egne aktiviteter som meningsfulle, sett i sammenheng med egen livssituasjon eller overordnede mål. Tilhørighetsbehovet går ut på ønsket om å inngå i en større sammenheng sosialt og kulturelt (Schiefloe 2011, 300-301).

Videre i behovstriangelet er det tre prosesser som anses som nødvendige forutsetninger for å oppnå disse grunnleggende behovene, samtidig som prosessene anses viktige i seg selv. Disse er *felleskap, anerkjennelse og forståelse*. Fellesskap, altså samvær og interaksjon med andre mennesker, er en forutsetning for både trygghet og tilhørighet. Anerkjennelse peker på at andre menneskers vurderinger er viktige for oss og selvbildet vårt, mens forståelse betyr at en har oversikt over de forholdene som påvirker livssituasjonen vår. Forståelse er knyttet til både trygghet og meningsfullhet (Schiefloe 2011, 302).

4.7 Opplevelse av sammenheng

Aaron Antonovsky (1987) sin teori om a sense of coherence, eller en *opplevelse av sammenheng*, går ut på noe av det samme. Antonovsky var professor i medisinsk sosiologi og studerte hva som kan bidra til god helse, og kom frem til begrepet *salutogenese* som går ut på nettopp dette. Særlig viktig fra sin forskning er teorien om opplevelse av sammenheng. Det handler om hvordan individet opplever sine problemer, og at en opplevelse av sammenheng i situasjonen en befinner seg i er avgjørende for hvordan en mestrer livet. Dersom individet i stor grad opplever sammenheng i tilværelsen, vil personen kunne oppleve mening i sine utfordringer (Antonovsky 1987, 15-16).

For å oppnå slik sammenheng trekker han frem tre sentrale faktorer (Antonovsky 1987, 16-18). Den første er *begripelighet*. Her legger han vekt på at for å oppleve sammenheng må vi kunne forstå de situasjonene vi er i. Den andre faktoren er *håndterbarhet*, som går ut på å ha tro på at det finnes løsninger og at man opplever å ha tilstrekkelige ressurser for å takle utfordringene. Den siste faktoren er *meningsfullhet*, som vil si å oppleve mening i situasjonen en befinner seg i. For å oppnå en slik opplevelse av sammenheng må begripeligheten og håndterbarheten befinne seg i en meningsfull kontekst.

Mening i denne sammenhengen handler blant annet om å oppleve at det er verdt å stå i og forsøke å bekjempe utfordringene sine, og at individet har aspekter i livet som bidrar til mestring og motivasjon (Antonovsky 1987, 18-20). I tillegg til Antonovskys tre faktorer mener den svenske psykologen Per Borgå at det er to faktorer til som vil kunne bidra til å øke en opplevelse av sammenheng i tilværelsen. Disse er et godt sosialt nettverk og sysselsetting, noe meningsfullt å gjøre i hverdagen (Berg, 2012, 31).

4.8 En god relasjon

Et helhetssyn i sosialt arbeid betyr at arbeidet foregår både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå, der arbeidet kan foregå på de ulike nivåer samtidig og vil påvirke hverandre (Berg mfl. 2015, 25-26). Sosialt arbeid på gruppenivå henvender seg til grupper og familier, mens sosialt arbeid på samfunnsnivå betyr at man arbeider for å endre forhold i samfunnet som skaper sosiale utfordringer og urettferdighet, for eksempel gjennom å delta i den offentlige debatten. FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (2015, 3) påpeker sosionomens forpliktelse til også å arbeide på samfunnsnivå. Det meste av sosialt arbeid henvender seg derimot til det som kalles individuelt sosialt arbeid, det vil si det arbeidet som foregår i direkte relasjon til brukeren (Berg mfl. 2015, 25).

En god relasjon mellom sosionom og bruker er en forutsetning for god hjelp (Aamodt 2012, 40). Noen vil kanskje se på en relasjon som et rent subjekt-objekt-forhold, der sosionomen hjelper brukeren. Med en slik forståelse av relasjonen blir den ensidig, og brukeren kan bli sett på som et objekt (Aamodt 2012, 36). Røkenes og Hansen (2012) kaller relasjonen mellom sosionom og bruker en hjelperelasjon, fordi den ene parten skal være til hjelp for den andre. I en slik relasjon kan sosionomen ofte bli for handlingsorientert, noe som kan føre til at brukeren opplever å bli styrt av et annet menneske eller ytre forhold, og det er derfor fare for objektivering, også kalt klientifisering (Røkenes og Hansen 2012, 15-16). En profesjonell relasjon mellom bruker og sosionom vil således være asymmetrisk, fordi de går inn i relasjonen med ulikt utgangspunkt (Eide og Eide 2004, 61)

En annen måte å forstå begrepet relasjon på, er som et gjensidig og interaktivt forhold der begge parter påvirker hverandre (Aamodt 2012, 36). Eide og Eide (2004, 63) mener det vil være sentralt at partene i relasjonen utfyller hverandre. Eksempelvis vil brukerens informasjon om sin livssituasjon og tillit være helt grunnleggende for at sosionomen skal kunne hjelpe. Aamodt (2012, 67) mener forståelsen av at en relasjon er et gjensidig forhold der begge parter påvirker hverandre er avgjørende for en god relasjon, men at det aldri fratår sosionomen hovedansvaret for at arbeidet er i tråd med brukerens ønsker og behov.

Barns utvikling skjer i relasjon til andre, og kan være i relasjon med andre enn foreldrene (Bengston og Ruud 2012, 193). Betydningsfulle personer i barnas innerste nettverk, som familie og nære venner, kaller George Herberg Mead «den signifikante andre», eller «den betydningsfulle andre» (Bø 2012, 25). Tilknytning til betydningsfulle mennesker er av stor betydning også når barnet blir eldre, og utviklingspsykologen Urie Bronfenbrenner bruker begrepet «mentor» om slike mennesker som kan være andre enn de aller nærmeste. En mentor fungerer som en venn, rådgiver, støtte og et forbilde og er verdifull for barn og ungdoms utvikling (Bø 2012, 180).

Sosionomer jobber både *med* og *gjennom* relasjoner, der å arbeide med relasjoner innebærer de relasjoner brukeren inngår i, enten det er relasjoner til andre mennesker eller omgivelsene rundt. Å arbeide gjennom relasjoner vil si å bruke relasjoner som et handlingsredskap for å skape en endring hos brukeren (Levin 2004, 87-88). Det kan innebære endringer i brukerens situasjon, men også være rettet mot brukerens forhold til seg selv og sine reaksjoner, eller mot hvordan en best kan

mestre, holde ut i eller tåle en belastende livssituasjon. Uansett vil kvaliteten på arbeidet avhenge av relasjonen mellom sosionom og bruker (Aamodt 2012, 62-63).

Røkenes og Hansen (2012, 180-181) legger vekt på tre forhold som har betydning for å utvikle en god relasjon: væremåte, empati og anerkjennelse. Trekk ved væremåten, eksempelvis kroppsspråk og tonefall, vil kunne signalisere trygghet eller uro, interesse og om vi er ekte og avslappet, for å nevne noe. Det å fremstå ekte og oppriktig er viktig for å vise empati. Empati betyr å kunne leve seg inn i den andres følelser, tanker og opplevelser. De mener det er tre forhold som vil være viktig når det gjelder å vise empati: å lytte, å forstå og å være anerkjennende. Å ikke bekrefte og anerkjenne den andres opplevelser, kan bidra til en følelse av skyld og skam hos brukeren (Røkenes og Hansen 2012, 187-191).

Shulman (2003, 82-85) mener det er viktig å forberede seg på problemer eller spørsmål om sosionomens autoritet og rolle, fordi det kan være av betydning for relasjonen. Han mener blant annet det er viktig at sosionomen kan gi uttrykk for egne følelser, fordi de kan brukes til fordel for brukeren. Å formidle egne følelser kan bidra til at sosionomen fremstår som ekte og oppriktig, noe som kan gjøre hjelpen mer effektiv (Shulman 2003, 228-229).

4.9 Bakkebyråkraten

Som sosionom er man på oppdrag fra både brukeren og samfunnet (Levin 2004, 121). En skal utøve samfunnsmessig styring og kontroll på den ene siden, og vise solidaritet med brukerne på den andre siden. Dette plasserer sosialt arbeid i flere spenningsfelt, der ulike forpliktelser, forventninger eller interesser kan komme til å stride mot hverandre (Levin 2004, 11-12). Michael Lipsky presenterte begrepet «bakkebyråkraten», eller «street-level bureaucrats» i 1980, og definerer bakkebyråkratene som offentlig ansatte som er i direkte kontakt med brukerne (Lipsky 2010, 3).

Liv. J. Solheim og Bjarne Øverlid (2001, 44) diskuterer begrepet og hvordan ytre rammer påvirker bakkebyråkratsens samhandling med brukeren. Bakkebyråkratene skiller seg fra andre byråkrater ved at de har en direkte relasjon til brukerne, og en kan si at bakkebyråkraten bringer bruker og system sammen (Solheim og Øverlid 2001, 45). Som bakkebyråkrat har en forventninger til seg både fra brukeren og fra systemet rundt. Forventningene kan svært ofte være motstridende, og kan dermed skape en forventningskonflikt. Dette må en som bakkebyråkrat leve med og takle i arbeidshverdagen (Solheim og Øverlid 2001, 46).

FO (2015, 9, 10) formulerer dette i grunnlagsdokumentet; en skal vise lojalitet overfor både brukeren og samfunnet. Sosionomen har ulike interesser å ivareta; brukerens enkelte behov for hjelp og støtte, samt å vise lojalitet overfor politiske føringer og beslutninger. Monica Kjørstad (2005) diskuterer også denne rollekonflikten. Hun trekker frem at det i tillegg til motstridende forventninger mellom bruker og system, også kan oppstå andre forventningskonflikter. Hun plasserer sosionomen i midten av forventninger og påvirkning fra lovgivning, politikere, brukere, befolkningen generelt, samarbeidspartnere, underordnede og fagmiljøer (Kjørstad 2005, 387).

5.0 Drøfting

Jeg skal nå drøfte litteratur, forskning og teori jeg har redegjort for i det foregående for å besvare oppgavens problemstilling: *Hvordan kan sosionomer bidra til å utvikle resiliens hos enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse?* Resiliensfaktorer knyttet til arv, svangerskap og fødsel, samspillet i familien og slektsbånd er faktorer en ikke kan påvirke, og jeg drøfter derfor ikke disse. Selvom kapittelet er delt opp i overskrifter som presenterer ulike resiliensfaktorer, vil de ulike faktorene gå inn i hverandre, samt inneholde andre faktorer som ikke nevnes i overskriftene. Eksempelvis vil mestring gå igjen hele veien, uten å ha egen overskrift.

5.1 En voksenperson de kan stole på

En person man stoler på er en viktig resiliensfaktor (Waaktaar og Christie 2000). I et flertall av rapporter jeg har tatt i bruk (Michelsen og Berg 2015; Lidén mfl. 2013; Sønsterudbråten 2010) uttrykker også barna selv et behov for en voksen som bryr seg, ser dem, en de kan dele sine følelser og tanker med. Barns utvikling kan skje i relasjon til andre enn foreldrene. Med utgangspunkt i dette vil sosionomen i mottaket kunne være det Mead kaller «den betydningsfulle andre», eller det Brofenbrenner kaller en mentor (Bø 2012, 180), og relasjon mellom barn og sosionom vil i seg selv være en viktig resiliensfaktor. En mentor vil være verdifull for barnas utvikling selv når de er så gamle som disse barna er, og kan blant annet møte barnas behov for en voksen som bryr seg, ser dem og som de kan dele sine følelser og tanker med. Jeg er av den forståelse at i en slik rolle ligger også grenser, struktur og forutsigbarhet.

Så, hvordan blir man en slik betydningsfull voksenperson i barnas liv? Først og fremst vil det avhenge av at det er en god relasjon mellom sosionom og barn, fordi en god relasjon er en forutsetning for å kunne hjelpe (Aamodt 2012, 40). I lys av Aamodts (2012, 67) beskrivelse av en

god relasjon, mener jeg at relasjonen bør preges av gjensidig respekt, samtidig som det vil være rimelig å anta at relasjonen uansett vil være asymmetrisk, slik Eide og Eide (2004, 61) påpeker. Varvin (2015, 17-18) mener det er viktig å behandle barna med respekt og verdighet. At dette er holdninger som bør være grunnlaget i relasjonen fremstår for meg som en selvfølgelighet. Jeg forstår det likevel slik at sosionomens rolle i relasjonen i form av kompetanse og ansvar er avgjørende for å hjelpe. I lys av en slik forståelse vil relasjonens asymmetri være til barnets fordel.

Eide og Eide (2004) mener at relasjon mellom sosionom og barn er avhengig av barnets tillit for at sosionomen skal kunne hjelpe, og det vil være rimelig å anta at tillit vil være helt vesentlig for at barna deler sine tanker og følelser. Jeg tenker det kan være utfordrende å oppnå tillit fra barna, da det er mange forhold som kan tyde på at de kan ha problemer med å oppnå tillit til andre mennesker. Blant annet å leve i asylmottak over lengre tid, det uvennlige byråkratiet i form av midlertidig oppholdstillatelse og sosionomens todelte samfunnsoppdrag anses som sentrale problemer når det gjelder tillit mellom ansatte og barna (Solheim 1990 i Eide 2012, 176; Lidén mfl. 2012, 225-227; Varvin 2015, 23). Det er naturlig å anta at også tidligere erfaringer med utnyttelse og overgrep før og under flukten (Oppedal mfl. 2008, 6) kan ha rammet barnas tillit til andre mennesker.

Røkenes og Hansen (2012, 180) legger vekt på at væremåte er av betydning for å utvikle en god relasjon. Ettersom det vil være språkbarrierer mellom sosionom og barn, er det rimelig å anta at sosionomens ikke-verbale kommunikasjon i form av kroppsspråk, blick og mimikk vil være av særlig stor betydning. Å være bevisst hva kroppsspråket kan signalisere tenker jeg er særlig viktig i møte med de barna som uttrykker et behov for at de voksne viser at de bryr seg, tar seg tid til å sette seg ned å høre på hva de har å si. Sett i lys av Schiefloes behovstriangel (2011, 302) vil det å anerkjenne kunne være viktig for barnets selvfølelse. Det bekreftes av Røkenes og Hansen (2012, 187-191), som mener at også anerkjennelse er viktig for en god relasjon og for å uttrykke empati.

I likhet med Røkenes og Hansen (2012, 187-191) er jeg av den oppfatning at barnet kan føle skam og skyld dersom en ikke anerkjenner barnets opplevelser. Dersom sosionomens kroppsspråk signaliserer ro og at han eller hun tåler å høre det barnet forteller, kan dette i seg selv virke anerkjennende slik jeg ser det. Det kan forstås slik at sosionomens kroppsspråk kan bidra til å skape tillit og en følelse av at barnet forstår at han eller hun kan fortelle alt til sosionomen. I følge Varvin vil barna være særlig oppmerksom på den emosjonelle siden ved kommunikasjonen, for eksempel kroppsspråket (2015, 19). I lys av dette mener jeg at å signalisere ro og at en tåler å høre barnas

historier og tanker vil bidra bidra til å fremstå som en troverdig, trygg, stabil, men profesjonell voksenperson som oppriktig bryr seg, slik Bengtson og Ruud (2012, 193) beskriver den ansatte.

Noen av barna i rapportene opplever at de ansatte i mottaket ikke forstår situasjonen deres eller hva de har opplevd, og unngår derfor å fortelle (Sønsterudbråten 2010 og Michelsen og Berg 2015). Shulman (2003, 228, 229) mener at å formidle egne følelser vil kunne gjøre hjelpen mer effektiv. Med det som utgangspunkt, vil en mulig løsning i situasjoner der sosionomen ikke forstår være å gi uttrykk for nettopp det, og på den måten fremstå ærlig og oppriktig. Kanskje kan sosionomen si til barnet at det er vanskelig å forstå og å sette seg inn i alt det vonde de opplever og spørre om barnet har lyst til å forsøke å forklare det for sosionomen? En mulig tolkning er at dette kan være en måte å anerkjenne alvorlighetsgraden i barnets opplevelser. Sosionomen kan ikke sette seg inn i det barnet opplever, fordi det er opplevelser og tanker mennesker ikke skal ha. Ut fra en slik tolkning kan en slik tilnærming bidra til en følelse av å bli tatt på alvor.

En annen tolkning kan være at en slik tilnærming kan bidra til å stakkarsliggjøre barnet. Barna ønsker jo å være som alle andre barn. Jeg ser her noen likheter ved mangelmodellen, der hensikten er å hjelpe, lindre og behandle (Bø 2012, 84). En mulig tolkning er at ved å gi uttrykk for at barnas opplevelser er av en slik alvorlighetsgrad vil øke sjansen for at barna klientifiseres, noe som fører til stakkarsliggjøring. Det kan også være at sosionomens hjelpsløshet vil kunne svekke barnets tro på at det finnes løsninger på problemet, fordi det kan skape en følelse hos barnet av å ikke ha tilstrekkelige ressurser i sosionomen til å takle utfordringene sine. I følge Antonovsky (1987) er dette viktig for å oppleve en sammenheng i situasjonen, og ut fra en slik tolkning vil det å gi uttrykk for ikke å forstå barnets opplevelser hindre en opplevelse av sammenheng, som jo er en viktig resiliensfaktor. I lys av dette kan det være at sosionomen bør være varsom med å gi uttrykk for egne følelser, og at det grunnleggende er at en slik tilnærming skal ha en hensikt som er til hjelp for barnet.

Utfordringene i sosionomens doble rolle, som både skal ivareta barna og samtidig være myndighetenes forlengede arm anses som et sentralt problem for tilliten og dermed for relasjon mellom barn og sosionom (Solheim 1990 i Engebrigsten 2012). Sett i lys av det Engebrigsten (2012, 176) skriver nytter det ikke å understreke at sosionomen ikke representerer UDI. Med dette som utgangspunkt, ser jeg viktigheten av det Shulman (2003, 82-83) skriver om å forberede seg på spørsmål som handler om sosionomens autoritet og relasjon til brukeren. Særlig vil

sosionomens doble rolle og ansvar være utfordrende med akkurat disse barna, nettopp fordi de befinner seg midt mellom integrering og retur. Sosionomen i mottaket skal ha fokus på begge deler, som jo fremstår som to motstridende hensyn.

En slik forståelse synliggjør sosionomens rolle som bakkebyråkrat, og de ulike forpliktelsene plasserer sosionomen i et etisk dilemma. I følge Solheim og Øverlid (2001, 46) er dette noe sosionomen må leve med og takle i arbeidshverdagen. Slik jeg ser det vil en slik posisjon vil være en særlig utfordring for å skape en god relasjon til barna, og for at barna skal kunne stole på sosionomen. Selvom det sosiale arbeidet med å bidra til å utvikle resiliens hos barna i asylmottaket vil foregå på det en kaller individnivå, så utelukker ikke det at sosionomen kan arbeide på samfunnsnivå, i følge Berg mfl. (2015, 25).

Jeg tenker at det er sosionomens helhetssyn som kjennetegner yrkesrollen, og som FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (2015, 3) påpeker er sosionomen også forpliktet til å arbeide på samfunnsnivå. Bakkebyråkraten bringer brukerne og systemet sammen (Solheim og Øverlid 2001, 46), i dette tilfellet barna og myndighetens beslutning om midlertidig oppholdstillatelse. Jeg tolker det slik at det handler om å bruke sin posisjon og kunnskap som bakkebyråkrat til forsøke å påvirke det systemet som medfører en vanskelig situasjon for barna, for eksempel ved å delta i den offentlige debatten. Slikt arbeid utelukker ikke det individuelle sosiale arbeidet sosionomen har fokus på i barnas hverdag (Berg mfl. 2015, 25). Et slikt engasjement kan kanskje bidra til at sosionomen fungerer som en støtte, fordi en tar barnas behov på alvor og tydeliggjør sosionomens holdninger. Ut fra en slik tolkning kan sosionomens engasjement på samfunnsnivå bidra til å utvikle resiliens, fordi det kan skape tillit i relasjonen og således legge grunnlag for at sosionomen kan være en betydningsfull voksenperson, som jo er en resiliensfaktor.

5.2 Tilhørighet til barn på sin egen alder

Sosionomer arbeider både med og gjennom relasjoner (Levin 2004, 87). Det avhenger av at det foreligger en god relasjon til grunn. Slik jeg tolker det kan det innebære å bruke relasjon mellom barn og sosionom som et handlingsredskap, altså *gjennom*, for å arbeide *med* barnets relasjoner til andre mennesker eller omgivelser. Til nå har jeg kun diskutert relasjon mellom barn og sosionom, men jeg tenker at det ikke nødvendigvis er målet i seg selv.. Sett i lys av de egenskaper barna ønsker i de voksne, som snill og positiv til aktiviteter, virker det for meg som at det barna ønsker er en venn, ikke nødvendigvis en profesjonell voksen.

En viktig resiliensfaktor er sosiale nettverk og relasjoner til sin egen alder (Waaktaar og Christie 2000, 24), og min forståelse er at det ikke minst er viktig at sosionomen støtter barnas evne til å etablere relasjon til andre. I følge Schiefloe (2011, 300, 302) vil tilhørighet i et fellesskap være en forutsetning for trygghet. Flere av barna er redd for å forlate noen de har blitt glad i når de fyller 18 år (Michelsen og Berg 2015). Relasjoner i Norge er kun midlertidig. Jeg mener evnen til å etablere sosiale relasjoner er en resiliensfaktor som bør tillegges stor vekt både av hensyn til situasjonen i Norge, men også med sikte på en eventuell retur i fremtiden.

Sosionomens rolle kan eksempelvis være å tilrettelegge for sosiale fellesskap både i mottaket, men også i nærmiljøet ellers. Det er forventet at mottakene organiserer aktiviteter både i og utenfor mottaket, jf. UDI rundskriv 2012-012. Fellesskap er en forutsetning for å føle tilhørighet, noe som i følge Shiefloes (2011) behovstriangel er et av menneskers grunnleggende behov. Hva med å invitere norske jevnaldrende til afghansk aften der barna fra Afghanistan står for mat og aktiviteter? Arrangere muslimsk høytid eller en dag med typisk norsk mat og andre aktiviteter? Barna etterlyser positive, initiativrike ansatte (Michelsen og Berg 2015), og slik jeg ser det vil det å være en slik sosionom i mottaket kunne bidra til å utvikle resiliens i form av å tilrettelegge for aktivitet med jevnaldrende. En mulig tolkning er at sosiale relasjoner med norske barn kan bidra til å skape en «vi-følelse», samtidig som et arrangement som afghansk aften vil kunne ivareta barnas kultur slik Varvin (2015, 18) vektlegger i psykososialt arbeid med barna.

Min oppfattelse er at aktiviteter med jevnaldrende vil kunne bidra til å støtte opp mange faktorer som kan bidra til å utvikle resiliens. I tillegg til at aktiviteter bidrar til resiliensfaktorene tilhørighet og fellesskap med jevnaldrende, vil en for eksempel kunne fange resiliensfaktoren kreativitet. Kreativitet vil kunne bidra til å se system og orden i kaos (Waaktaar og Christie 2000, 21). Sosionomen kan bidra til å utvikle resiliens ved å tilrettelegge for at aktiviteter med jevnaldrende i mottaket eller på utsiden bidrar til at barna får brukt eller utviklet sine kreative evner, og på den måten bidra til å sortere tanker. Eksempelvis vil kanskje afghansk aften bestå av dans og musikk. Noen av barna liker kanskje å male, eller ønsker å lære det.

En måte å tolke kreativitet på kan også være at barna får mulighet til å planlegge noe. For eksempel en tur til fjellet for å stå på ski? Slik planlegging vil også kunne bidra til mestring i form av sosial kompetanse, slik Waaktaar og Christie (2000, 41-43) beskriver det, fordi det blant annet vil

innebære at barna må samarbeide og forholde seg til tidspunkter og avtaler. Slik jeg ser det kan sosionomen bidra til å utvikle resiliens ved å ha tillit til at barna kan planlegge en slik tur. Både fordi det bidrar til kreativitet og å se system og orden, det vil støtte ressursiden slik Varvin (2015, 18) påpeker, det vil bidra til mestring både i form av sosial kompetanse og ferdigheter, samt å stole på at barna har ressurser for å planlegge en slik tur, slik ressursmodellen (Bø 2012, 84) tar utgangspunkt i. Å støtte ressursiden vil unngå klientifisering (Varvin 2015, 18), og med det som utgangspunkt vil barnas mulighet til å planlegge en slik tur bidra til å utvikle resiliens.

Ved å tilrettelegge for aktiviteter som bidrar til å mestre ferdigheter, bidrar sosionomen til å utvikle resiliens. Å mestre en ferdighet, å få til noe, er en viktig faktor jeg tenker kan fanges opp gjennom ulike aktiviteter. Kanskje en med høydeskrekk for første gang tør å hoppe fra det høyeste stupebrettet i svømmehallen? Det handler både om å mestre noe en ikke kunne fra før, men også å få bekreftelse på en ferdighet fra andre rundt seg (Waaktaar og Christie 2000, 35). En slik forståelse tilsier at å tilrettelegge for aktiviteter også vil bedre barnas selvbilde, fordi slik anerkjennelse vil være viktig for selvbildet, sett i lys av Schiefloes behovstriangel (2011, 302).

Min oppfatning er at det å lære bort noe også vil kunne bidra til resiliens, fordi det innebærer å mestre ferdigheter og kompetanse. Med eksempelet om afghansk aften, kan de afghanske barna muligens ha kompetanse og ferdigheter i form av tradisjoner, matlaging, musikk og dans, som de kan vise frem og lære videre. Eller kanskje barnas opplevelser og mestringsstrategier kan være til nytte for noen av de andre barna? Kan de lære bort og lære av hverandre? Ut fra en slik forståelse vil sosionomens oppgave å tilrettelegge for at barna får slike muligheter, for eksempel gjennom beboermøter. Jeg tolker det dit at en slik forståelse av mestring vil kunne bidra til å oppleve mening i slike aktiviteter. Schiefloe (2011, 300, 301) tolker menneskers behov for meningsfullhet som å se egne aktiviteter som meningsfulle. Ut fra en slik forståelse vil den type aktiviteter bidra til meningsfullhet. Det vil også bidra til en opplevelse av sammenheng (Antonovsky 1987, 18-20), fordi mening blant annet handler om å ha raspekter i livet som bidrar til mestring og motivasjon.

For mange av barna vil fritidsaktiviteter være et viktig avbrekk fra bekymringer og usikkerhet i hverdagen (Michelsen og Berg 2015). Gjennom å tilrettelegge for aktivitet med jevnaldrende utenfor mottaket fanger en opp flere av anbefalingene til Weiss mfl. (2017, 80), som mener at aktivitet har mye å si for livskvaliteten til barna, og sosialisering og mulighet til deltakelse i

samfunnet vil bidra til å normalisere bostuasjonen i mottaket. Det forventes at aktivitetene skal virke integrerende, jf. UDIs rundskriv 2012-012.

Fordi barna befinner seg i en situasjon som preges av både integrering og retur, vil det derimot være rimelig å anta at barnas motivasjon for å delta i fritidsaktiviteter kan være en utfordring. Det bekrefter funnene i Lidén mfl. (2013, 157) sin rapport, der flere av barna sluttet å delta i sosiale aktiviteter på grunn av depresjon og mangel på motivasjon som følge av vedtaket. Ut fra en slik forståelse mener jeg sosionomens må motivere barna til å delta, eksempelvis ved å se annerledes på situasjonen, slik emosjonell mestring går ut på (Waaktaar og Christie 2000, 37). En måte å se det på kan være å forklare at et fokus på noe annet enn 18 års dagen vil være viktig for dem. Ved å prate mye om 18 års dagen tenker barna ekstra mye på det, i følge Sønsterudbråtens rapport (2010, 55).

Å ha fokus på noe annet, noe de ønsker å drive med og som bidrar til mestring og tilhørighet i et fellesskap, kan bidra til at de føler seg som noe annet enn kun «asylsøkeren». Barna ønsker jo å være som andre barn, et viktig utgangspunkt Bengtson og Ruud (2012, 184) påpeker. En mulig tolkning er at et ensidig fokus på 18 års dagen vil kunne klientifisere barna, og dermed hemme utviklingen av resiliens. Varvin (2015, 18) mener sosionomen må støtte barnas ressurser ved å unngå klientifisering, og jeg ser her paralleller til ressursmodellen og mangelmodellen (Bø 2012), som fremstår som motsetninger til hverandre. Dersom sosionomen tar utgangspunkt i ressursmodellen ved å støtte barnets ressurser, vil det unngå klientifisering og dermed bidra til å utvikle resiliens.

5.3 Opplevelse av sammenheng og mening

Å oppleve sammenheng vil bidra til å utvikle resiliens (Waaktaar og Christie 2000, 21). For å oppnå slik sammenheng vektlegger Antonvsky (1987, 16-18) tre sentrale faktorer, der den første er *begripelighet*. Ut fra en slik forståelse må barna forstå hvorfor de fikk midlertidig oppholdstillatelse for å kunne takle utfordringene sine. Barna bor i et asylmottak sammen med andre barn som ikke har midlertidig oppholdstillatelse, og det vil være rimelig å anta at noen av barna lurer på hvorfor akkurat de fikk et slikt vedtak. Er det noe de gjorde galt? Sa de noe feil under asylintervjuet?

Waaktaar og Christie (2000, 21) skriver at det er stor forskjell på å oppleve at noe er ens egen feil, enn at situasjonen er som den er på grunn av forhold som er utenfor en selv. En mulig tolkning er at dersom barna tror det er noe ved dem selv som bidro til at de fikk midlertidig oppholdstillatelse, vil

det kunne gå utover deres selvbilde. Slik jeg ser det vil det være helt vesentlig at barna forstår hvorfor de har fått et slikt vedtak, og sosionomens oppgave kan således være å forklare dette for dem på en forståelig måte, på et språk de forstår godt. Bruk av tolk kan være vesentlig (Varvin 2015, 19).

Røkenes og Hansen (2012, 187-191) mener at å ikke anerkjenne og bekrefte barnets opplevelser kan bidra til å føle skyld og skam. En mulig tolkning er at dersom sosionomen bekrefter at den midlertidige oppholdstillatelsen ikke skyldes forhold ved barnet selv og anerkjenner barnets opplevelse av det, vil en kunne unngå at barnet opplever slike følelser. Jeg mener at det er svært viktig at barna forstår at vedtaket om midlertidig oppholdstillatelse overhodet ikke skyldes egenskaper ved barnet selv eller noe de har gjort galt, men at det betinges av ytre, samfunnsmessige forhold. I følge Antonovskys poeng om begripelighet, vil dette være en mulig vei mot at barna kan oppleve sammenheng i situasjonen sin og dermed takle situasjonen bedre. I følge Weiss mfl. (2017, 80) vil også slik informasjon om situasjonen redusere usikkerhet og en følelse av avmakt.

Jeg tolker det dit at det også kan handle om å normalisere barnas reaksjoner på vonde minner fra traumatiske hendelser, savn etter familie, venner og hjemlandet og reaksjoner på den vanskelige situasjonen deres i Norge. I lys av at Antonovskys (1987, 16) mener at barna må forstå situasjonen for å kunne takle den bedre, vil det være vesentlig at barna forstår hvorfor de sliter med å sove, årsakene til depresjon og lignende, samt å oppleve at flere føler på de samme følelsene som dem.

De to andre faktorene er *håndterbarhet* og *meningsfullhet*, å ha tro på at det finnes løsninger på situasjonen, at man har tilstrekkelige ressurser for å takle utfordringene og at man opplever mening i situasjonen (Antonovskys 1987, 17-20). Fordi den midlertidige oppholdstillatelsen skyldes ytre, samfunnsmessige forhold, kan det være vanskelig å håndtere, og dermed føre til liten tro på at det finnes løsninger for den midlertidige oppholdstillatelsen. Likevel tenker jeg at ved å støtte opp under barnas ressurser, deres styrker og ferdigheter, vil det i seg selv kunne bidra til at de opplever å ha tilstrekkelige ressurser for å takle utfordringene deres, eksempelvis vonde minner og mareritt. Slik jeg tolker Antonovskys teori vil det å forstå årsakene til utfordringer og reaksjoner kunne bidra til at barna opplever en sammenheng og en mening i utfordringene sine, fordi de kan settes inn i en kontekst. I følge Antonovskys (1987) hører utfordringer livet til, og mener at risiko faktisk kan styrke individet. Et slikt fokus kan være viktig for å motivere barna til å stå i og forsøke å bekjempe utfordringene.

Å oppleve mening i denne sammenhengen omhandler også å ha aspekter i livet som bidrar til mestring og motivasjon (Antonovsky 1987, 36, 37). Sett i et slikt lyst vil også det å mestre ferdigheter og stress kunne bidra til at barna opplever mening i utfordringene sine, og således øke en opplevelse av sammenheng. Dersom en ser dette i sammenheng med de to faktorene som Borgå (Berg 2012, 31) tilføyer teorien, nettverk og sysselsetting, kan en forstå det slik at å tilrettelegge for aktiviteter i mottaket eller nærmiljøet også kan bidra til å en opplevelse av sammenheng i tilværelsen deres. Å tilrettelegge for aktiviteter vil således ikke bare fange opp resiliensfaktorer som mestring, kreativitet og tilhørighet i et fellesskap med jevnaldrende, men også bidra til å skape mening i tilværelsen. Dermed bidrar sosionomen i følge Antonovsky (1987) til en opplevelse av sammenheng, som vil bidra til å utvikle resiliens hos barna.

5.4 Oppsummering

Så, *hvordan kan sosionomen bidra til å utvikle resiliens hos enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse?* Sosionomen kan bidra til å utvikle resiliens hos barna ved å tilby en god relasjon og være en betydningsfull voksenperson de stoler på og kan snakke med og stille med emosjonell støtte. Videre kan sosionomen tilrettelegge for aktiviteter både i mottaket og i nærmiljøet. Det vil bidra til å utvikle resiliens fordi det legger til rette for tilhørighet i fellesskap med jevnaldrende, mestring i form av å mestre ferdigheter, sosial kompetanse og stress, kreativitet, å se orden i kaos og sortere tanker, ansvarliggjøring og være et viktig avbrekk som vil unngå klientifisering. Samtidig viser mine refleksjoner at å bidra til å utvikle resiliens vil være svært utfordrende. Barna er i utgangspunktet svært utsatt for stor risiko, og midlertidig oppholdstillatelse gjør situasjonen desto verre. For eksempel er behovet for trygghet nok det mest sentrale hos barna, men som dog ikke kan tilfredsstilles så lenge de står i fare for å bli sendt ut av Norge.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg ved hjelp av det jeg anser som relevant litteratur, forskning og teori søkt å forstå hvordan sosionomen i asylmottak kan bidra til å utvikle resiliens hos enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse. Jeg har redegjort for at enslige mindreårige asylsøkere ikke bare er mest utsatt for å utvikle psykiske problemer blant asylsøkere, men også de mest utsatte blant barn generelt. I tillegg er det mye som kan tyde på at deres midlertidige oppholdstillatelse gjør barna desto mer utsatt, blant annet fordi de oppholder seg i asylmottak over lengre tid, og lever i frykt, usikkerhet og uforutsigbarhet.

Jeg har kommet frem til at noen av faktorene som er av betydning for om de utvikler resiliens, kan sosionomen til en viss grad bidra til å støtte opp under. Å bidra til å utvikle resiliens hos disse barna vil være en viktig oppgave som sosionom i asylmottak, i håp om at barna til tross for store risikofaktorer kan mestre sine utfordringer, både med sikte på situasjonen her og nå, en eventuell retur frem i tid og videre i livet. I oppgaven har jeg drøftet ulike resiliensfaktorer jeg mener sosionomen kan påvirke, samt hindringer og utfordringer. Jeg sitter igjen med en forståelse av at blant annet en god relasjon mellom barn og sosionom, samt sosiale aktiviteter i hverdagen vil kunne fange mange resiliensfaktorer og dermed kunne bidra til å utvikle resiliens, samtidig som vedtaket om midlertidig oppholdstillatelse gjør oppgaven svært utfordrende.

Min forforståelse bestod av at det var lite til ingenting en kunne gjøre for disse barna. Nå sitter jeg igjen med en opplevelse av at det er viktig å huske på at selvom barna kan ha en følelse av at livet deres står på vent, så gjør det jo aldri det. Livet kan ikke settes på pause, og tiden i Norge vil være av stor betydning i barnas liv og for deres videre utvikling. Det er sosionomens ansvar å tilrettelegge for en så god tilværelse som mulig, uansett hvor utfordrende det vil være. Jeg mener at sosionomens innsats for å utvikle resiliens hos barna vil kunne være av betydning for hvordan barna opplever tiden i Norge og hvordan de mestrer livet videre.

7.0 Litteraturliste

- Aamodt, Laila G. 2014. *Den gode relasjonen*. 2. utgave. Revidert utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Aasen, Berit, Dyb, Evelyn og Lid, Stian. 2016. *Forebygging og oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak og omsorgssentre*. Oslo: By- og regionsforskningsinstituttet NIBR. Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Antonovsky, Aaron. 1987. *Unraveling the mystery of health*. California: Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Barne- og likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2011. *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger - En håndbok for kommunene*.
- Bengston, Mette og Ruud, Anne Kirsti. 2012. *Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen*. I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslig mindreårige flyktninger*. Eide, Ketil (red). 1. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berg, Berit. 2012. *Mottakssystemet - historikk og utviklingstrender*. I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Valenta, Marko og Berg, Berit (red). Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, Berit, Ellingsen, Ingunn T., Levin, Irene og Kleppe, Lise Cecilie. 2015. *Hva er sosialt arbeid?* I *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Ellingsen, Ingunn T., Levin, Irene, Berg, Berit og Kleppe, Lise Cecilie (red). Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, Berit, Lauritsen, Kirsten og Søhold, Susanne. 2015. *Lengeværende barn og unge*. I *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Berg, Berit og Trondstad, Kristian Rose (red). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Borge, Anne Inger Helmen. 2010. *Resiliens. Risiko og sunn utvikling*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bø, Inge. 2012. *Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Dalland, Olav. 2012. *Metode og oppgaveskriving*. 5. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Ketil 2012. *Hvem er de enslige mindreårige flyktningene?* I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslig mindreårige flyktninger*. Eide, Ketil (red). 1. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Tom og Hilde Eide. 2004. *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Engebrigtsen, Ada I. 2012. *Omsorg og barn utenfor barndommen*. I *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslig mindreårige flyktninger*. Eide, Ketil (red). 1. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fellesorganisasjonen (FO). 2015. *Yrkesetisk grunnlagdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*.
- Forskrift av 15.november 2009 nr. 1286. *Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsforskriften).
- FN. 2017. *Flyktnings situasjonen i verden i dag*.
<http://www.fn.no/Tema/Flyktninger/Flyktningsituasjonen-i-verden> (06.03.17 kl. 14.13)
- FNs konvensjon av 20. november 1989. *FNs konvensjon om barns rettigheter* (barnekonvensjonen).
- Hellen, Merethe G. og Michelsen, Hilde. 2017. Aldri før har det vært så mange alvorlige psykiske symptomer hos enslige mindreårige asylsøkere. *Aftenposten*. 31.03.17. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Aldri-for-har-det-vart-sa-mange-alvorlige-psykiske-symptomer-hos-enslige-mindrearige-asylsokere--Hellen-og-Michelsen-618385b.html>
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2016. *Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel*.
- Kjørstad, Monica. 2005. "Between professional ethics and bureaucratic rationality: the challenging ethical position of social workers who are faced with implementing a workfare policy" *European Journal of Social Work* 4: 381-398.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde, Eide, Ketil, Hidle, Knut, Nilsen, Ann Christin E. og Wærdahl, Randi. 2013. *Levekår i mottak for enslig mindreårige asylsøkere*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Lispky, Michael. 2010. *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lov av 21.mai 1999 nr. 30 *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* (menneskerettsloven).
- Lov av 4. juni 2003 nr. 80 *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere* (introduksjonsloven)
- Lov av 15.mai 2008 nr. 35 *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsloven).
- Meld. St. 27 (2011-2012). *Barn på flukt*. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv - en effektiv integreringspolitikk*. Justis- og beredskapsdepartementet.

- Michelsen, Hilde og Berg, Berit. 2015. *Levekår og livskvalitet blant enslige mindreårige asylsøkere. I Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Berg, Berit og Trondstad, Kristian Rose (red). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NHRI). 2016. *Temarapport 2016. Omsorg for enslige mindreårige asylsøkere*.
- Norsk organisasjon for asylsøkere, NOAS. 2014. *Enslige mindreårige asylsøkere. Anbefalinger til norske myndigheter*. http://www.noas.no/wp-content/uploads/2014/03/EMA_web.pdf (04.03.17 kl. 17.50)
- Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS), Redd Barna, Norsk barnelegeforening, Unge Duer, Norsk Barnevernsamband, ANNEX, Juss-Buss, Norske Sosialarbeidere Uten Grenser, Barnesykepleierforbundet, Vergeforeningen, ECPAT Norge, Fellesorganisasjonen, UngXit, Norsk Folkehjelp, Margreth Olin, Antirasistisk senter, PRESS, SOS-barnebyer, Norsk Sykepleierforbund, LNU, Røde Kors og Justisforbundet. 2016. *Åpen brev om midlertidig oppholdstillatelse til enslige barn på flukt*. 8. februar 2016.
- NOU 2011:10: *I velferdsstatens venterom - Mottakstilbudet for asylsøkere*. Justis- og politidepartementet.
- Oppedal, Brit., Seglem, Karoline B., Jensen, Laila. 2008. *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine*. UngKul-rapport nr. 1. Folkehelseinstituttet.
- Oppedal, Brit., Seglem, Karoline B., Jensen, Laila. 2009. *Avhengighet og Selvstendighet. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale*. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Folkehelseinstituttet.
- Pro Senteret. 2017. *Mistanke og magesfølelse. Hjelpemiddelet i Oslo sin kunnskap om enslige mindreåriges erfaringer med salg/bytte av sex*. Oslo kommune. Velferdsetaten.
- Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen. 2002. *Bære eller bryte. Kommunikasjon i arbeid med mennesker*. 3. utgave. Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Schiefloe, Per Morten. 2011. *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- Shulman, Lawrence. 2003. *Kunsten å hjelpe individer og familier*. 1. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solheim, Liv Johanne og Bjarne Øvrelid. 2001. *Samhandling i velferdsstaten*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Sønsterudbråten, Silje. 2010. *Veien videre. Evaluering av kvalifiserings- og opplæringsopplegget som tilbys enslige mindreårige med begrensede oppholdstillatelser*. Fafo.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. 1. utgave. Oslo Gyldendal Akademisk.
- Uteseksjonen. 2016. *Under brua. En kartlegging av unge menn som selger rusmidler på Vaterland*. Oslo kommune. Velferdsetaten.
- Utlendingsdirektoratet. 2011. Rundskriv 2011-004. *Krav til arbeid med barn og unge i statlige mottak*.
- Utlendingsdirektoratet. 2011. Rundskriv 2011-034: *Krav til omsorgsarbeid for enslige mindreårige i mottak*.
- Utlendingsdirektoratet. 2012. Rundskriv 2012-012: *Krav til oppvekstmiljø, beboermedvirkning og aktivitetstilbud for enslige mindreårige i mottak*
- Utlendingsdirektoratet, UDI. 2013. «*Barn som har fått midlertidig oppholdstillatelse i påvente av retur. Forslag til forbedringer på kort og lang sikt*». Brev til Justis- og Beredskapsdepartementet. Oslo.
- Utlendingsdirektoratet, UDI. 2015. *Asylvedtak etter statsborgerskap og utfall for enslige mindreårige asylsøkere (2015)* <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylvedtak-etter-statsborgerskap-og-utfall-for-enslige-mindrearige-asylsokere-2015/>
- Utlendingsdirektoratet, UDI. 2016. *Asylvedtak etter statsborgerskap og utfall for enslige mindreårige asylsøkere (2016)* <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylvedtak-etter-statsborgerskap-og-utfall-for-enslige-mindrearige-asylsokere-2016/> (10.05.17 kl. 18.01)
- Utlendingsdirektoratet. 2017. GI-02-2017 *Instruks om praktisering av utlendingsloven § 38, jf. utlendingsforskriften 8-8*.
- Utlendingsdirektoratet. 2017. *Asylvedtak etter statsborgerskap og utfall for enslige mindreårige asylsøkere (2017)*. <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylvedtak-etter-statsborgerskap-og-utfall-for-enslige-mindrearige-asylsokere-2017/#Omstatistikken> 09.05.17 kl. 18.23
- Utlendingsdirektoratet, UDI. Ukjent dato. *Enslig mindreårig asylsøker*. <https://www.udi.no/ord-og-begreper/enslig-mindrearig-asylsoker/> (13.03.17 kl. 11.01)
- Valenta, Marko. 2012. *Hverdagsliv og sosiale relasjoner på asylmottak*. I *Asylsøker i velferdsstatens venterom*. Valenta, Marko og Berg, Berit (red). Oslo: Universitetsforlaget.
- Varvin, Sverre 2015. *Flukt og Eksil*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Waaktaar, Trine og Christie, Helen Johnsen. 2000. *Styrk sterke sider. Håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.

Weiss, Nerina, Djuve, Anne Britt, Hamelink, Wendy og Zhang Huafeng. 2017. *Opphold i asylmottak. Konsekvenser for levkår og integrering*. Fafo.